

NOGLE ALLUSIONER I SOPHUS CLAUSSENS DIGTNING

Nogle undersøgelser i Sophus Claussens lyrik har også ført mig ind på Helge Toldbergs afhandling »Allusionerne i Sophus Claussens Digtning« (her i tidsskriftet 1943 p. 62 ff.). Afhandlingen omtales ikke af Ernst Frandsen i hans store værk om Sophus Claussen I-II (1950). Jeg skal supplere Helge Toldbergs afhandling på en række punkter.

Fra »Poeten og Naboersken« fra 1900 (i »Djævlerier« 1904) citerer Helge Toldberg disse vers (p. 70):

imens hendes Tænder
– som skrevet staar –
(læs Salomons Højsang)
var hvide som *klippede Faar*,
og naar hun smilte, da *fødte de Tvillinger*.

Der er flere spor fra Højsangen hos Sophus Claussen. Fra 1886–87 er brevene »Højsang«; de blev trykt i tidsskriftet »Ny Jord« I (1888) p. 262 ff. og senere føjet til anden udgave af romanen »Unge Bander« 1912¹. Det hedder her: »Cara mia, nu synger jeg en hellig Højsang, en Salme om et nyt Eden, hvor Solen er som Guld i sin Opgang, som Purpur, naar den gaar ned; hvor spraglede Sommerfugle flagrer i dirrende Lys mellem evig-grønne Træer. Det er en Salme, mange, mange har sunget før. Men det er ogsaa den fornemste af Salmer...« (p. 263)². Ordet *Højsang* er anvendt på en ejendommelig måde i »De mange Skønne« fra 1889 (trykt i »Hvededynger« 1930): »De mange Skønne der slutted / omkring mig en tæt Enceinte. / Hver Skikkelse var som en Højsang, / hvert Ansigt en vittig Pointe«³.

Digtet »Efterlysning« fra 1889 – som ikke omtales af Ernst Frandsen – er trykt i »Danske Vers« 1912. Det har sikkert tilknytning til Højsangen. Anden strofe lyder således:

Jeg beder, søg i Vrimlen
og søg i Hjemmets Fængsel,
og hvis I hende møder,
sig, jeg er syg af Længsel.

Den gentages som digtets slutningsstrofe. Billedsproget står iøvrigt i skarp kontrast til Højsangens (Hun er saa klar som Brisen – Hun er den ranke Staalfjer). Det hedder i Højsangen: »Jeg er syg af Kærlighed« (5, 8). Jeg gør opmærksom på at Sophus Claussens digt er ældre end Gustaf Frødings »En hög visa« i »Gitarr och dragharmonika« 1891. »Efterlysning« kan ikke måle sig med Frødings henrivende, friske og dejlige digt, en parafrase der synes at overgå originalen – efter nordisk smag.

»Anadyomene« fra maj 1890 (trykt i »Danske Vers«) går igen i »Besøget i Himlen« fra september 1890, der blev trykt i dagbladet »Køben-

havn« 22. februar 1892 (og optrykt med visse ændringer i »Titania holdt Bryllup« 1927)⁴. Det begynder med denne strofe:

Min egen Sjæls Gudinde, som alene bør lydes,
hvis Navn er som en Salve, der duftende udgydes.

Strofen svarer nøje til Højsangens ord 1, 3: »Dine Salver ere gode at lugte, dit Navn er som en Salve, der udgydes; derfor elske unge Piger dig«. Digtet har den berømte strofe:

Hun er saa god som Bibelen, hun er saa fin og stræng
som en Ærkebiskops Prædiken, trykt paa Velin.

I et tidligere udkast havde digteren: »... lige saa fin / som en biskoppelig Prædiken, trykt paa Velin«⁵. Sophus Claussen citerer strofen i dens endelige form i den lyriske fortælling »Kitty« (1895) i kapitlet »Under Valnødtrær« (p. 121).

»Romance«, der er skrevet før september 1890 (trykt første gang i »Pilefløjter« 1899), begynder med disse vers: »Min Skat var blond. Hendes Øjnes Blik / lo frem som Fugle paa sommerlun Strand«. Hertil svarer en del år senere nogle vers i det skønne digt »I Vaaren« fra 1898 (trykt første gang i »Fabler« 1917). Det begynder med disse linier: »Hendes Øjne er kvidrende Fugle, / som altid synger om Vaar«, der gentages i fjerde strofe. Dette billede – af synæstetisk karakter – har vi i Højsangen: »Se, du, min Veninde! er dejlig; se, du er dejlig, dine Øjne ere som Duer« (1, 15) – »Se, du er dejlig, min Veninde!, se du er dejlig, dine Øjne ere Duer imellem dine Lokker« (4, 1). – »Hans Øjne var som Duer ved Vandbække« (5, 12).

I »Frøken Regnvejr. Et Hyrdespil« fra 1890 (trykt i »Tilskueren« 1894 p. 282 ff.) og som lyrisk forspil til »Unge Bander« 1894 (her udvidet med »Tilegnelse« og et efterspil) kalder Mikal sin elskede Caty for Sulamith. I anden handlingens andet optrin læser vi:

Caty: Da læste du Højsangen for mig, ikke sandt?
Mikal: Jo Lørdag før Pinse. Du og Biblen kom paa Kant.
I Biblen stod: »nu skyder mine Figen paa ny,
og Turtelduen høres, kom, elskede, og fly!
lad os stige ned i Dalen, i en Landsby natte over
og aarle gaa til Haverne, mens alle Buske sover!«
Jeg laa i Græsset, læste med Bogen paa dit Skød.
Men ak, min Sulamith var saa streng og uden Glød,
ingen Sulamith, som længes, beruses og over.

Caty:
(lægger hans Hoved i sit Skød og fæster ham en Rose i Knaphullet)
Her er Rosen, som jeg loved. (kysser ham) Var det slemt,
jeg forbrød?

Mikal: Man skal tro paa sin Bibel!

Caty: Jo du er den rette Præst!
(munter) Men jeg har jo ingen anden, og saa præker du vel bedst.

Digtet »Forårspøjning«, hvis fire første strofer er fra 1886, og som fik tre nye føjet til i 1891°, slutter med denne strofe:

Binde ved Maj sin Pige en Krans,
slaa et Læs Grønt til sin røde Ko,
faa sig om Aften en landlig Dans
paa stampet Lergulv i Gaardens Lo.

Der er her som skjulte allusioner til Poul Møller og Christian Winther. Jeg tænker på Poul Møllers digt »Farvel, min velsignede Fødeby« (i »En dansk Students Eventyr«) med udtryk som »Springom i vor Lo« og »lerstampede Gulv, hvor med Skjorte paa, / Jeg lærte krybe, jeg lærte gaa!« Og jeg tænker på Christian Winthers digt »Aftenmøde« (i »Nogle Digte« 1835) med udtryk som »Sid stille hos din røde Ko, / og bliv kun ikke bange« (digtets begyndelse), »Og hvorfor løb du ei din Vei, / Dengang vi kom til Loen?«, »Og saa vor Dands«. Sligt må selvfølgelig ikke presses. I Sophus Claussens strofe taler idyllikeren – som jeg foretrækker frem for djævlighederne digter – provinsens søn, der elskede det grønne og frodige land.

I digtet »Sang«, et forbavsende ungdomsdigt fra 1885 (trykt i »Danske Vers« og i »Udvalgte Digte« 1952), hedder det: »Jeg elsker Ansigtets Blegthed / og Haarets cendréblonde Elv«. Brugen af det franske adjektiv *cendré* askefarvet fører os til J. P. Jacobsens digt »Polka« fra 1875: »Cendrée og lille / Frisk og fin...«, der citeres i »Ordbog over det danske sprog« III (1921), 318. Burde Sophus Claussen ikke også være citeret? Søren Hallar citerer Sophus Claussens vers i sin bog »Sophus Claussen Studier« (1943), han taler om »det Jacobsen'ske cendré« (p. 39). Fransk har *blond cendré* askeblond.

Den meget smukke digtcyklus »Sommer« stod trykt i dagbladet »København« 25. juni 1892; den blev optrykt i »Pilefløjter« (1899) og »Udvalgte Digte« (1952). Digtene er tilegnet Johannes Jørgensen, titlen hentyder til hans fortælling »Sommer« fra 1892 (se Ernst Frandsens værk om Sophus Claussen I p. 108 ff.). I originaltrykket kaldes de to vandringsmænd, der mødes og taler sammen på vers, for Albert og Oluf ligesom i Johannes Jørgensens fortælling. Albert er Sophus Claussen, Oluf er Johannes Jørgensen. I »Pilefløjter« kaldes de for den første og den anden vandringsmand. Ove Rodes anmeldelse af Johannes Jørgensens »Sommer« stod trykt i »København« samme dag som Sophus Claussens digt. Ove Rode skriver: »I et lille Digt (i Dag her i Bladet) af *Sophus Claussen*, hvis Temperament synes nær beslægtet med Alberts som *Jørgensens* eget med Olufs, er Forskellene tydeligere optrukket«. Forskellene mellem de to digtere er tilsyneladende givet på en legende let måde, men samtidig på en meget alvorlig og prægnant måde. Den lille cyklus er i sin skønhed og visdom en mesters værk. Den har elementer fra folkevisen ligesom Johannes Jørgensen har det i sin lyrik; det hedder »Hver Nat gaar der Dans i min grønne Gaard / til Giger og Folkeviser« (S. Cl.).

»Sommer« har nogle allusioner til Holger Drachmanns poesi, som 90'ernes digtere skatter meget til. Sophus Claussen siger: »De Jomfruer binder og flætter deres Haar / og træder i Dansen med Glæde«. Vi mindes Holger Drachmanns onkvæd til »Den Spillemand snapped Fiolen fra Væg« (i »Ranker og Roser« 1879): »Bind dit Skørt og flet dit Haar, / læg an dit Hovedklæde. / I Præstevænget Dansen gaar / med Fryd og megen Glæde«. Johannes Jørgensen siger i sit svar:

Til Farten mod Fjærnets Himmelland
jeg spænder paa ny mine Saaler.
Min Snække fisker paa sorten Sø
efter Guldet i Daggrøets Skaaler.

Johannes Jørgensen taler her med Holger Drachmanns stemme. Det er »Improvisation om Bord« (i »Dæmpede Melodier« 1875) der ligger bag denne strofe: »Og endnu tegner højt bag Skovens Træer / Daggrøets Gud sit Navn med gylden Finger – Og endnu har til Sang og Klang vi Raad, / Vi, som har Morgenskærets Guld i Eje – Daggrøets Gud vi ofrer Vinens Glød«.

Mens jeg er ved »Sommer« gør jeg opmærksom på en anden, særdeles tydelig, allusion. Den første vandringsmand (S. Cl.) siger:

Jeg breder for Skønjomfru min Ridderkaabe blaa,
løser hendes himmelske Flætning.

Det første vers er en variation af den kendte sangleg »Munken gaar i Enge«. Jeg citerer strofe 3:

Munken breder ud
sin Kappe saa blaa
og beder Skønjomfru
at hvile derpaa.

Varianterne har træde, knæle, sidde, ligge og bede. Strofen »Jeg breder...« og den følgende citerer Sophus Claussen i afsnittet Midsommer i fortællingen »Kitty« (1895) p. 73.

Digtet »Alliance« fra 1893, som stod trykt i »Taarnet« 1893 og som er optrykt i »Antonius i Paris« 1896 og i udvalget »Den danske Sommer« (1921) har disse vers: »Vore Hjerter var vædet af Sødmen, / som gjorde vor Øjerand vaad«. Forbindelsen »Øjerand vaad« er sikkert lånt fra Holger Drachmanns kendte digt om Junker Vaar i hans digtcyklus »Vor Moders Saga« (i »Gamle Guder og nye« 1881):

Hans Øjne har Taarer,
Det er ikke Graad:

Det er Længsel fra hundrede Blomster, som holder den sitrende Øjenrand vaad.

Jeg gør i denne forbindelse opmærksom på at L. C. Nielsen i sit hyldestdigt i »De unges Bog til Holger Drachmann den 9. Oktober 1896« har: »... blev hver Øjerand sitrende vaad« (≈ Graad ≈ Traad, p. 122)⁷.

I »Unge Bander« 1894 holder sagfører Kruse en ny tale til ungdommen. Han henvender sig til bogens hovedperson Erik Kølby: »De svinged og svajed, de grønne Ranker...« (se anden udgave 1912 p. 228). Det er Holger Drachmanns digt »De svajed og svinged, / de grønne Ranker« i »Ranker og Roser« 1879 der her citeres en smule frit.

Ved Holger Drachmanns død skrev Sophus Claussen et digt »Holger Drachmann« i »Politiken« 26. januar 1908; det er optrykt i »Danske Vers« 1912. Det hedder her: »Hvor fandtes det Land, som han ej kunde vinde / for sin Kaarde, sin Vin, og sin Elskerinde?« Det sidste vers – der for os i eftertiden klinger bombastisk og hult (det er den poserende Drachmann vi her møder) – er et citat fra Holger Drachmanns digt »Min Vin – min Kaarde – og min Elskerinde!« (i »Sangenens Bog« 1889), der anvender digtets titel som omkvæd.

Jeg gør her opmærksom på at digtet »Øde« (De bar mine Venner til Graven) har en intim forbindelse med digtet om Holger Drachmann (der ikke omtales af Ernst Frandsen og han har derfor ikke forbundet de to digte med hinanden). Digtet om Drachmann slutter med denne strofe:

Naar Vaarkilden klukker paany i sit Kammer,
er Ødet mer sort mellem Bøgenes Stammer...
hvor Skønheden pranger os dugvaad i Møde –
hvor Skovblomsten myldrende gror, er der øde...

Motivet her udformes nærmere i »Øde« fra 1908, der blev trykt i »Tilskueren« første halvbind 1909 p. 60 (og optrykt i »Danske Vers« og »Den danske Sommer«). Jeg citerer nogle vers, der viser de samme rim, de samme ord og udtryk: »Der er øde for mig, selv hvor Skovblomsten gror – Selv hvor Skovblomsten gror, er der øde, / selv hvor Skønheden straalder mig i Møde – Jeg har været i Skovblomstens Kammer (der gentages) – Hvis der ikke havde rislet en Kilde... Der var Dødsangst og Stolthed over Mødet, / som jeg havde med en Blomst i Skovdybs-Ødet«. Sandelig, digterne forstår at økonomisere med deres fund og at variere deres temaer. Det giver den store lyriker Sophus Claussens poesi mange eksempler på.

I »De unges Bog til Holger Drachmann den 9. Oktober 1896« (1896) har Sophus Claussen skrevet »Blad af en vandrende Ridders Roman«. Det hedder her: »Mesteren for de hulkende Nattergaletoners »Tan-da-ra-dei«, kyndig i alle Hjærtets Veer og Vunder« (p. 31. Se også optrykket i Sophus Claussen »Jord og Sjæl. Erindringer, Noveller og litterær Journalistik« (1961), udvalg ved Stig Krabbe Barfoed, p. 77). *Hulke* om nattergal har Sophus Claussen fra Holger Drachmann. I »Tyrkisk Rokoko« (1888) hedder det i Alis sang »Stille gløder Minareten«:

Fra Tavernen klinger Harper,
Fløjten blander sig deri
med en Nattergalehulkens
houris-bløde Melodi!

I mit arbejde »Ludvig Holsteins kunst« (1956) har jeg formodet at Sophus Claussen er den første som har anvendt *hulke* om nattergalens sang (p. 110 ff. og 130). Jeg citerer fra digtet »Hvidtjørn« fra 1890 (trykt 1892 og optrykt i »Pilefløjter« 1899): Ødselt hulker regnbegyde / Nattergales Toneflod. Alt synes at tale for at Holger Drachmann er den første digter der har anvendt ordet *hulke* om nattergalens sang. Sophus Claussen kan meget vel med de »hulkende Nattergaltoner« alludere til sangen i »Tyrkisk Rokoko«. *Tandaradei* har han fra tidsskriftet »Taarnet« 1895 som jeg kommer til i det følgende.

I »Fabler« (1917) findes et lille digt »Capriccio« der ikke hører til Sophus Claussens bedste digte. Jeg ved ikke hvornår det er skrevet, det omtales ikke af Ernst Frandsen og det er ikke anført i hans kronologiske fortegnelse over Sophus Claussens digte. Det slutter med denne strofe:

Tandaradei! Hvormangen grim og fæl
ung Kvinde stod ej stum og mangled Sjæl
og høstet ved sin Fulhed just en Magt,
som ellers er en Guddom underlagt.

Fra 1914 er digtet »Tandaradei«, der blev trykt i »Fabler«. Det begynder således:

Tandaradei . . . Den Tid, da jeg blev gal,
var ikke som hver anden Tid banal.

Det slutter med disse vers:

Tandaradei . . . nu véd hver Nattergal
i Skoven, at jeg ikke mer er gal.

Disse verslinier hører nøje sammen med næstsidsste strofe i det dejlige digt »Dansk Foraar« fra 1898 (trykt i »Politiken« 3. maj 1900 og optrykt i »Djævlerier«, udvalget »Den danske Sommer« og »Udvalgte Digte«). Vi har det samme »rim« – men med modsat fortegn:

Men blir det mit Hjærte for broget,
saa slaar der en Nattergal
i Haven, til Tegn og til Trøst: – at
en anden er lige saa gal.

Forbindelsen understreges yderligere af at vi har samme enjambement-type: i Haven – i Skoven.

Tandaradei har Sophus Claussen fra Walther von der Vogelweides berømte digt »Under der linde / an der heide«. Her bruges ordet som omkvæd. Det hedder hos Hermann Paul i glossaret til hans »Die Gedichte Walthers von der Vogelweide« (1882): »bedeutungsloser refrain«. Det er selvfølgelig urigtigt. Et omkvædsord har jo netop en meget vigtig funktion og betydning. Rimeligvis må man med Carl von Kraus (1935) og Karl Helm (1955) opfatte *tandaradei* som et forsøg på at efterligne nattergalens sang⁸.

Walther von der Vogelweides digt blev oversat med titlen »Under Linde« af Fledelius i »Taarnet« II (1895) p. 44 f. Det blev også oversat af Thøger Larsen med titlen »Under Lindene paa Engen« i hans digtsamling »Dagene« 1905 p. 50 f. og i lidt ændret skikkelse i anden udgave af »Jord« (1904) og »Dagene« (1905): »Jord« 1916 p. 115 f.⁹

Det hedder hos Sophus Claussen: »En Skare Plovmand kom med Hyp og Hov, / drev Nattergalen ud af Danmarks Skov«. Vi har her en meget tydelig og overordentlig interessant allusion hos den underfundige digter til Walther von der Vogelweide. *Tandaradei* og nattergal hører sammen. Det hedder i Walthers første strofe: »schone sanc diu nahtegal«. Fledelius har i sin oversættelse »Liflig sang den Nattergal«, Thøger Larsen har »Nattergalens søde Sang«. Hverken Helge Toldberg eller Ernst Frandsen har været opmærksom på dette forhold¹⁰. Jeg synes også at Ernst Frandsen burde have fremhævet digtets intime forbindelse med »Dansk Foraar«; den er ikke uvæsentlig og er med til at give det et eget perspektiv.

Det er karakteristisk for Sophus Claussen at han citerer sig selv (jf. Helge Toldbergs afhandling p. 71) og bruger mottoer. Det ses allerede i hans første digtsamling »Naturbørn« 1887 (2. oplag 1929). Det hænder endda at han citerer strofer fra digte der ikke var færdige eller som ikke var blevet trykt. Den lyriske fortælling »Kitty« (1895) byder på en række smukke eksempler på digterens citatglæde.

Harald Nielsen bruger i sin afhandling om Sophus Claussen fra 1910, der tager sit udgangspunkt i udvalget »Eroter og Fauner« (1910) – se »Vej og Sti. Æstetiske Afhandlinger« (1916) p. 116 ff. – ord som flimrende, ujævn, springsk, forfløjen, uberegnelig og overraskende (p. 116 f.) til at karakterisere digteren med¹¹. Jo vist var Sophus Claussen underfundig, drilsk og fuld af skæmt – også når han var mest alvorlig og digtede om de højeste materier. Jeg skal slutte mit lille bidrag – som det vil være let for kendere af Sophus Claussens lyrik at supplere – med et overraskende eksempel.

I debutbogen »Naturbørn« (1887) har digtet »Det værste« af Antonius Gynt dette motto fra Bettina:

Die Erdbeere, die ich stehen liess,
die brennen mir noch an der Seele. (p. 55)¹²

I »Løvetandsfnug« (1918) læser vi i »Jord og Sjæl«, forelæsning over moderne lyrik: »Ja, endog den flagrende Erotik dømtes til at vige, skønt den vendte sig om i Døren med mange Hjertesuk: De Jordbær, som jeg lod staa – brænder mig endnu i Sjælen« (p. 132)¹³. Digteren har husket sig selv godt. Linierne lyder som et anslag til et digt der aldrig blev skrevet færdigt.

1. Se forordet til anden udgave af »Unge Bander« 1912 p. VI og Ernst Frandsen I p. 50. – 2. »Højsang« omtales og citeres af Helge Toldberg p. 65. – 3. Citeres hos Ernst Frandsen I p. 92. – 4. Se Ernst Frandsen I p. 71 ff. med noter p. 221. – 5. Begge Sophus Claussens versioner anføres med henvisning til Ernst Frandsen i »Ordbog over det danske sprog« under *velin* XXVI (1952), 998. Ejendommeligt nok omtaler Ernst Frandsen ikke »Anadyomene«s tilknytning til Højsangen! – 6. Se Ernst Frandsen I p. 112. – 7. Ordet *øjerand* hører ikke til sprogets almindelige. »Ordbog over det danske sprog« citerer det fra J. P. Jacobsen og henviser til Holger Drachmann i »Brav Karl« (1897) p. 79 (XXVII (1954), 1560). Burde Holger Drachmanns kendte digt »Vor Moders Saga« ikke være citeret? – 8. Se Carl von Kraus »Walther von der Vogelweide. Untersuchungen« (1935) p. 132 f. og Karl Helm »Tandaradai« (i »Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur« 77, Tübingen 1955 p. 252 f. (her diskussion af »ordet«s betydning og skansion, med henvisninger). Jeg skylder professor Günther Jungbluth tak for henvisningen til Karl Helms lille artikel. Julius Wiegand omtaler *Tandaradei* i »Zur lyrischen Kunst Walthers, Klopstocks und Goethes« (1956): enten er det en efterligning af nattergalens sang eller udtryk for »jodlerhafter Übermut« (p. 31). – 9. Se også Thøger Larsen »Fra fremmede Tungemål« (1948) p. 197 f. Oversættelsen her er taget fra »Dagene« (1905). Det er specielt i første strofe Thøger Larsen har foretaget en række ændringer. Olaf Hansen anfører i sin kommentar til Thøger Larsens digt »Walther von der Vogelweide« (i digtsamlingen »Det Fjerne« 1907) i »Nyere dansk Lyrik« (1921), udgivet af Dansk lærerforening, første strofe af Flødelius' oversættelse af »Unter der Linden« (p. 123); men mærkeligt nok omtaler han ikke Thøger Larsens egen oversættelse i »Dagene« 1905 og den lidt ændrede i »Jord« 1916! – 10. Diglet »Tandaradei« omtales Ernst Frandsen II p. 176 med citater (bl. a. citeres slutningsversene). – 11. Olaf Hansen citerer Harald Nielsens karakteristik af Sophus Claussen i »Nyere dansk Lyrik« p. 112. – 12. Andet oplag 1929 p. 60. – 13. Se også »Jord og Sjæl. Erindringer. Noveller og litterær Journalistik« (1961), i udvalg ved Stig Krabbe Barfoed, p. 174. – *Red.s korrekturnote*: Walthers digt er ledemotiv i H. C. Andersens historie »Pebersvendens Nathue«, først trykt 1858. Hovedpersonen fløjtede »en Vise af Minnesangeren, Walther von der Vogelweide: »Under Linden ved Heden –.« Og især klang saa deilig i den: »Ud for Skoven, i den stille Dal, / Tandaradai! / Sang dertil en Nattergal!« Den Vise kom ham altid paa Tunge« etc. (Nye Eventyr og Historier, [1. Rk., 1. Saml.]).

JOHANNES V. JENSENS LETHAL ENDNU EN GANG

I »Danske Studier« 1959 har jeg omtalt Johannes V. Jensens brug af det ejendommelige ord *lethal* (p. 125 f.). Jeg anfører det fra skildringen »Kongelyset« fra 1933: den dybbllaa Cikoric, lethal i Farven som Asters (se mytesamlingen »Sælernes Ø« (1934) p. 103). Jeg prøver på at forklare